

Sigmund Freud'un Vak'alarının Gerçek Yüzü

Prof. Dr. M. Kerem Doksat*, Yrd. Doç Dr. Neslim G. Doksat**

*Psikiyatr
**Çocuk Ergen ve
Genç Psikiyatri
Beykent Üniversitesi
Psikoloji Öğretim Üyesi

Valikonağı Cd. 109/4
Nişantaşı 34390
İstanbul
T&F: +902122402421
2401603, 2192174-5
Mobil: +905323110015
E-posta:
doksat@superonline.com;
keremdoksat5@gmail.com
neslimg@superonline.com

ÖZET

Psikanalizin kurucusu ve öncüsü olan Sigmund Freud, şöhreti yakalarken yazdığı binlerce mektupta ve eserlerinde pek çok vak'adan bahsetmiştir. Bunların psikanalizle iyileştiğini yazmıştır. Hâlbuki bilhassa sekte psikanalistlerin ısrarla gizledikleri bir gerçek, hiçbir hastasının iyileşmediğidir. Bu makalede bunlardan önde gelenleri anlatılarak, konu hakkında farkındalığın artması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sigmund Freud, Freud'un hastaları, Freud'un yalanları

ABSTRACT

Sigmund Freud, the founder of psychoanalysis, has mentioned of many cases in his thousands of page long letters and books. He wrote that they were cured by psychoanalysis. Contrary to the sekte psychoanalysts' hiding the reality, none of his patients were cured. In this review, the most well known cases will be discussed my aim is to increase the awareness about the subject.

Keywords: Sigmund Freud, Freud's patients, Freud's lies

GİRİŞ

Psikanaliz, Sigmund (s harfini iyi telâffuz edemediğinden dolayı, sonraları kendisi ismini kısaltarak Sigmund demiştir) tarafından kurulan ve bilimsellik iddiasıyla bütün dünyaya yayılan bir Yeniçağ akımıdır. Şamanların vs. uygulamalarını bir tarafa bırakırsak, ilk dalga psikoterapiler akımının başlatıcısıdır.

Bu akımın dayandığı teori tamamen Freud'un kişisel gözlemlerine ve yorumlarına dayanmıştır. İleride de bahsedeceğim üzere, aslında akılcı ve deneysel metodolojinin tamamen hâricinde, tamamen büyüsel düşünceye dayanmaktadır. Din, rasyonalitenin önüne geçmedikçe, varlığının ortadan kaldırılması mümkün olmayan, hâttâ çoğu insan için sığınacak güvenilir bir liman sunan toplumsal bir oluşumdur. Ama her şey aklın rehberliğinde değerlendirilmelidir.

Yanılsanabilir olmayan hiçbir şey "bilim" veya "bilimsel" değildir, cilâsı ne kadar parlak olursa olsun (Gilman 1994, Grünbaum 1979, 1985)! Deney öncesi (a priori) doğruluğu kabul edilen bilgilerin hatasız olduğu düşüncesiyle, deney sonrası (a posteriori) bilgilerin buna göre yorumlanması tamamen dogmadan ibârettir. Çünkü bunlar "yanılsanamaz" ve Sir Karl Popper, Freud'un da, Marx'ın da fikirlerini bu açıdan tamamen çürütür.

Meselâ şu temel şeyleri bir sorgulayalım: Hangi çocuk ebeveyniyle çatışmalar yaşamaz? Hangi kız babasına, oğul da anasına âşık olmaz? Hele baba kız aşkı dünyanın en eşsiz sevgisi değil midir? Hangi bebeği iyi bakılıp şefkatle büyütülmezse ileride sorun çık-

maz? Hangi çocuk kardeşini kıskanmaz? Hangi bebek dayak yiyerek yetiştirilirse ve ilgilenilmezse, ileride sorunlu bir kişi olmaz? Hayatın ilk altı senesinde bebeğin yaşadığı muhteşem gelişme, öğrenme ve büyümenin ihmâl edilmesi söz konusu olursa, onarılması mümkün olmayan hasarlar ve eksiklikler bırakacağını insanlık tarihi boyunca hemen herkes fark etmemiş midir? Fiziksel, cinsel ve duygusal tâciz, tecavüz, istismarın yâhut ihmâlin bir çocukta hayat boyu silinmeyecek kadar derin ve acı izler bıraktığını pek çok kişi fark etmemiş midir? Tabii ki evet (Feist ve Feist 2002)...

Bunlar akliselimin de işaret edeceği gibi, doğrulukları su götürmeyecek şeylerdir. Bütün dünyadaki bebekler doğduklarında mânen ve maddeten muhtaç ve biçâre durumda olup, süratle büyüyüp gelişmezler mi? Bu açıdan hayatın bilhassa ilk 6 senesi, hâttâ 9 senesi çok önemli değil midir ve bunu inkâr eden olmuş mudur?

Peki, illâki bir erkek çocuk, annesine âşık oldu diye, 4 ilâ 6 yaş arasında babasının penisini keserek kendisini cezalandıracağından korkar mı? Veya acaba kaç kız çocuğu, gene aynı yaşlarda, babasına âşık olduğu için penisinin zâten kesilmiş olduğunu ve klitorisinin güdük bir penis olduğunu düşünerek az gelişmiş ve yetersiz bir kişilik organizasyonu geliştirir?

Hele, bu gibi "şeylerin" bütün insanlar için geçerli olduğunu iddia etmek akla uygun bir iş midir?

Minnacık bebeğin anasının memesini iyi ve kötü olarak algılayıp, sonra şizoid, paranoid ve depresif dö-

nemler yaşadığını iddia eden bir insanın bu fikirlerinin hangi akla göre doğruluğu savunulabilir? Onun teorisini de aynı zihniyetle eleştirenlerin ve daha da ileri gidenlerin fikirleri ne kadar akılcıdır (Grosskurth 1985)?

Beş (5) yaşında altına işediği için haftada üç (3) ilâ beş (5) kere Psikanaliz seanslarına başlanan bir çocuğun on (10) sene sonra hâlâ altını ıslattığını görüp de, bunu yapan psikanaliste “peki, neden iyileşmedi” diye sorduğunuzda “biz semptomlarla uğraşmıyoruz” cevabını alınca acaba kafanıza neler üşüşür? Bu arada, bilmeyenler için, 5 yaşındaki bir çocuğa altını ıslattığı için psikiyatrik tedavi uygulanmaz çünkü fizyolojik sınırlarda gecikme olarak kabul edilir (Grosskurth 1985).

Aynı şekilde, tekrarlayan intihar girişimleri olan bir vak'aya 8 sene Psikanaliz yapılmasına rağmen dört kere daha aynı denemeyi yapmasının sebebini sorduğunuzda aynı cevabı alırsanız ve bu hastanın âdeta taparcasına Psikanalistine devam ettiğini fark ederseniz acaba ne yaparsınız (Doksat 2007, 2008, 2011)?

Malûm, kelime psiko ve terapi kelimelerinin izdivacından oluşur. Yunanca psukhê “ruh, zihin” demektir ve kelebek anlamındaki psukhê'den köken almıştır; therapeia da “iyileştirme, şifa verme” demektir.

Meselâ bir psikiyatrin, şiddetli tekrarlayıcı ve melânkolili majör depresyon epizodlarından mustarip olan çok yakını birisine “teoriye uymuyor” diye ilâç bile vermediğini, kadıncağzın sonunda şehirdeki havagazi şebekesinin hortumunu burnuna takarak intihar ettiğini okursanız ne tepki verirsiniz?

Psikanalizin Doğuşu

1800'lerin sonuyla 1900'lerin başında, Batı Âlemi'nde bütün bilim, sanat ve felsefe alanlarında âdeta bir inovasyon ve paradigma patlaması oldu.

Tabii ki bunun öncesindeki Rönesans ve Reformasyon süreçlerinin de bu patlamada büyük hazırlayıcı tesiri oldu. Homo sapiens sapiens, yani biz insanlar, binlerce senelik dinî baskının zulmünden kurtulup, teoriler yaratma müsabakasına girdik. Herkes, her şeyin hikâyesini yeniden yazma derdine düştü ve dünyayı sarsacak bollukta yeni senaryolar kaleme alındı. Dinî baskıdan yani dogmadan kurtulan ve bilimsel düşüncenin ana ilkelerini de henüz tam anlamıyla oturtamayan bu azgın boğalar, her yöne hücum ettiler.

Almanca'da bilim (İng. science) kelimesinin İngilizce'de kullanılandan farklı anlamları vardır. Naturwissenschaft bizim bildiğimiz doğa bilimleri için kullanılırken, Geisteswissenschaft beşerî bilimleri ifade eder. Wissenschaftler ise hem âlimler (beşerî ilimle işti-

gal edenler), hem de bilim adamları (müsbet bilimle uğraşanlar) için kullanılır ki, bu kullanım ikisi arasındaki farkı bulanıklaştırır. Meselâ Freud fizyolojiyle ilgilenirken bilim adamı vasfına sâhiptir ama daha sonraları Psikanalizi kurduğunda âlim, hatta guru olur. Hayatının tamamını, tıpkı felsefede olduğu gibi, sayıya dökülemez ve tekrarlanamaz bir işe adar. Psikanalitik hipotezlerden pek azı bilimsel yöntemlerle incelenip ispatlanabilir veya ispatlanamaz olmasına rağmen, o, psikanalizin bilim olduğu konusunda ısrarcı olmuştur. Psikanalitik psikoterapi sırasında yapılan gözlemler aynı zamanda bu kuramın temellerini oluşturmaktadır. Ancak, her bir terapi seansı bir kereye mahsustur ve tekrarlanamaz; üstelik bu seans sırasında gözlemcinin kişisel peşin hükümleri veya görmek istediğini görmesi gibi sebeplerle, çarpıtılmaya uğraması kaçınılmazdır. Yani sınanabilme, ölçülebilme ve yanlışlanabilme temel ilkelerine uymadığı için, bilimsel geçerliliği yoktur. Bu sebeplerle, müsbet bilimle uğraşanlar ve filozoflar psikanalizi bilim olarak hiçbir zaman kabul etmemişlerdir. Eğer Freud psikanalizin geçmiş olaylar ve etkileri çerçevesinde insan davranışlarını açıklayan, yorumlayıcı bir sistem olması iddiasıyla yetinseydi, belki de bilim adamlarının saygısını daha fazla kazanabilirdi. Yani, kısacası, psikanaliz çağdaş bir dindir! Aynı şeyleri tamamen Marx ve Marksizm için de söyleyebiliriz.

Sonuçta, dogmatizmin hapishânesi sözüm ona kapatılmıştı ama Pandora'nın Kutusu da açılmıştı. Nitekim sekterlikten ve yobazlıktan kurtulmak adına, önemli bir kısmı birer Yeniçağ Dini hâlinde kat'î ve inkâr edilmesi “günah” olan yeni dogmaları sokaktaki insana dayattılar! Kendilerinden olmayı “ötekileştirmek” bu sefer din adına değil, sözüm ona bilim adına yapılır oldu. Eskiden iblisler, Şeytan, cin veya Poltergeist şehveti ve saldırganlığı doğururdu; şimdi bölgesel anatomik yeri “Limbik Sistem ve amigdala” oldu ve İd dendi. İrade ve nefse hâkimiyet kişiyi bunlardan korurdu; şimdi bölgesel anatomik yeri prefrontal korteks oldu ve Süperego dendi. Güçlü bir şahsiyet ve karakter dengeleri sağlardı; şimdi bölgesel anatomik yeri bütün beyin (ensefalon) oldu ve Ego dendi.

Tabiat bilimlerinde bu gibi “ben dedim oldular” pek zordu ama beşerî ilimlerde (psikoloji, sosyoloji, antropoloji vs.) çok kolaydı! Tek yapmanız gereken tabuları sarsmak ve yepyeni bir “her şeyi izah eden” ideoloji yumağı yani dogma (nass) “yaratmaktı”.

Yani herkes için geçerli olan, her şeyi izah eden omnipotan Hakikat yoktu ama bazılarına göre yakalanmıştı; başka bir ifadeyle, Theoria (θεωρία), Hakikatin ta kendisi olup çıkmıştı... Hâlbuki kelime-

nin gizli bir mânâsı daha vardı: Theós'un (Tanrı buyruğunun yani doğmanın: nass'ın) dediğinden uzaklaşıp arayışa girmek...

İşte, burada, Yeniçağ'ın insanı, onun davranışlarını ve normâlden sapmalarını izah etmek iddiasındaki psikolojik ve dolayısıyla da psikiyatrik teoriler, bilhassa da bunların "yaratıcılarının" özellikleri mercek altına alındı. Çünkü klâsik dinlerden daha fazla vaat dolu ve hepsi de son derecede iddialydılar.

Bu makalede peşin hükümle değil, eleştirel mantık ve akılcılık içerisinde konuya yaklaştım ve teorisyenlerin samimiyet dereceleri, tarafsızlıkları ve bilimsellik yeterliliklerini mercek altına aldım. Çok ilginç ve bâzen de inanılmayacak kadar basit hatalar, uydurmalar, saptırmalar tesbit ettim. Sigmund Freud'la başlayan bu serüvenin, günümüzdeki ümitsiz ve mutsuz insanın büyük bir rant ve inanç karmaşasına nasıl ittiği dikkatimi çekti. Mânevi değerlerini kaybeden Batılı insana "tedavi" diye yeni yeni dinler nasıl dayatılmış, bunu gördüm.

Ama işte bilim budur: Kuşkuculuk (scepticism), çok yönlü düşünme ve diyalektik tartışma ile Hakikate biraz daha yaklaşmak... Bu asla gerçekleşmeyecek olsa da, yani Hakikat asla yakalanamayacak olsa da, ebediyete kadar sabırla, sebatla hâttâ inatla aramak ve araştırmak...

Birkaç yıldır aldığım onlarca kitabın hemen hepsi en son baskılarını yapmış durumda. Ülkemizde her mânâda yaşanan kargaşa ve keşmekeş maâlesef bilime de bulaşmış vaziyette; her tarafta kayıkçı kavgaları yapılıyor. Dilerim bu makale her kesimden okuyucuda ve entelektüel dünyamızda iz bırakan pencereler açar. Ve dilerim ki yeni dogmatizmlerden korunmamızda bir nebze tesiri olur.

Sadece Sigmund Freud'un vak'alarını ele alacağım, Melanie Klein'in ve Wilhelm Reich'in hayatlarını ve teorilerini başka makalelerde anlatacağım çünkü konunun en dikkat çekici ve ilginç isimleri onlar.

İşbu noktada Lacan'dan ve yanılığısından burada çok kısaca bahsedeceğim, gerisini merak edenler Tura'nın (1989, 2010) kitaplarından okuyabilirler.

Ayna Merhalesi (Evresi)

İlk olarak 1936'daki 14. Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde Fransız Psikanalist Jacques-Marie Emile Lacan tarafından ortaya atılan bir psikanaliz teorisidir. Bahsedilen teori hayatın ilk 6-18 aylık dönemindeki psikolojik gelişim süreçlerini ele almaktadır. Bu dönemin öncesinde, çocuk çevresindeki nesne ve bireylerden ayrı bir varlık olduğunu idrak etme düzeyine henüz erişememiş bir ihtiyaçlar ve istekler bütünüdür ve şempanzelerle insanlar arasında fark yoktur. Bu sü-

reçte bebek, varlığının birbirinden ayrı algı ve duyguların yardımıyla farkındadır; ancak bunların hiçbiri henüz bir "Ben" bütününe oturmamıştır. Bebek kendisini bir bütüne hâline getirilmemiş, henüz tamamlanmamış bir bulmaca gibi algılamaktadır. Ayna karşısında tutulduğunda ilk olarak kendisini çevresinden ve en yakın hissettiği varlık olan annesinden (veya yerini tutan birincil kişiden) ayrı bir bütün olarak görür. Ben kavramının ilk ortaya çıktığı bu Birincil Süreç'te bebek kendisini aynadaki görüntüsüyle özdeşleştirir ve kendisini ideâl, organik ve mükemmel olarak hisseder.

Lacan, bebeğin içerisinde bulunduğu aynayla yüzleşmeden önceki zihinsel süreci 0 olarak ifade eder ve aynadaki görüntüyle özdeşleşen Ben kavramının ardından bu değer 1'e ulaşır.

Lacan için bebeğin kendisini aynadaki Ben'le bir tutması bir illüzyondur (yanılısıma); çünkü aynadaki Ben sanal bir görüntüden fazlası değildir. "Aynaya bakan Ben" ile "aynadaki Ben" aynı değildir; biri gerçek bir varlık diğeri ise sanal bir görüntüdür. Kendiliği veya Ego'su bölünmüş, parçalara ayrılmıştır ve bebek hiçbir zaman yaşadığı psikolojik süreçleri aynada algıladığı tek bir fiziksel bütüne indirgemeyi başaramaz. İdeâl Ben idrakı aslında ulaşılamayacak bir illüzyondur. Egonun veya Ben idrakinin bir yanılısamaya dayandığı gerçeği Egoyu bir kurgu ve illüzyon olma durumuna itmektedir. Bu epikritik dönemde insan yavrusu şempanzeye büyük bir fark atarak, kendini tanıır ve Kendilik duygusu gelişir.

Lacan'ın bu görüşleri sonradan çok ciddi eleştirilere mâruz kalmıştır. Bütün primatlar arasında, dünyaya gelirken gelişimi en az tamamlanmış olan insandır. Şempanzelerdeki motor koordinasyon (hareketlerin

düzenli ve düzgün olarak yapılabilmesi) insanlara göre oldukça erken olgunlaşır.

Yani insan yavrusunun aynaya bakıp, makûl ve mantıklı hareketlerde bulunabilmesi için bir şempanzeden daha uzun zamana ihtiyacı vardır. Dolayısıyla da bu Ayna Merhalesi keşfi aslında Psikanalitik değil, evrimsel kodla ve gelişmeyle alakalı bir durumdur.

Diğerleriyle ilgili bilgilere ulaşmak için ise yerli ve yabancı pek çok eser var ama bahsettiğim psikanaliz kurucusu olan en önemli kişilerin, Freud'dan başlayarak teorilerini de etkileyen bazı özelliklerini açıkladım.

Sâdece iyice mistifiye edilmeye başlanan bir konuyu iyice incelemek, irdellemek ve anlamak, anlatmaktır amacım. Müsaadelerini alarak, Psikolog Yavuz Erten ve Psikiyatr Saffet Murat Tura'ya yönelik bazı eleştirilere yer verdim. Yavuz'a aynı eleştiriyi daha önce neşredilen kitabımda da (Doksat 2011) yapmıştım; hiç de kızmadı ve Ulusal Aile Terapileri Kongresi'nde de birbirimizin konuşmalarını dinledik, kucaklaşıp hasret giderdik. Bunlar bir bilimsel tartışmada en normal şeydir...

Buradaki bütün bilimsel varsayımlar, teoriler ve iddialar, tabii ki benimkiler de dâhil, yanlışlanabilir hüsn-i zanlardan (goodwill suppositions) ibârettir. Buna mukabil, kişilerin hayatları ve özellikleri hakkındaki bilgiler literatürdeki bilgilerden derlenmiştir.

Freud'la başlayıp devam eden psikanaliz akımının ne kadar bilimsellikten uzak olduğu ama ne kadar da cazip bir Yeni Çağ dini olarak kitleleri arkasından sürüklediği bir vâkiadır. Psikanalitik yöntemlerle iyileşen, salâh veya şifa bulan hemen hiçbir gerçek hasta yoktur (Storr 2001), Breger (2012), Fisher ve Greenberg (1977), Fisher (1985)! Bilimselliğin hiçbir tanımına uymayan ama büyüsel düşünce ve sübjektiviteyi sonuna kadar beslediği için, her geçen gün yeni guruları da ortaya çıkan bir inanç sistemidir. Tıpkı diğer dinler gibi, farklı mezheplerin mensupları da zamanla diğerlerini dışlar ve düşman ilân eder hâle gelmiştir ve gelecektir... Ayrıca, ciddi bir ekonomik pazar da oluşturmaktadır yukarıda anlattığım gibi. Herkes birilerini analiz etmekte, bununla ilgili kurslara ve sertifikasyon programlarına gidenler gittikçe artmaktadır.

Sigismund Freud'un Ünlü Vak'alarının İçyüzü

Bu örneklerin hepsi gayet bilimsel ve "neyse o" düsturuyula neşredilen bir dergi olan Psychodynamic Psychiatry'den alınmıştır (Breger 2012).

Küçük Hans

Freud'un konsültanlığında babası tarafından analiz edilmiş (1909) beş yaşında bir çocuktur. Hans'ın atlar tarafından ısırılma veya yolda giderken yere düşeceğine dair korkuları mevcuttur. Bu durum, babası tarafından, annesine yönelik cinsel arzuları sebebiyle babası tarafından kastre edilme korkusu olarak yorumlanmıştır. Freud, bu vak'ayı kendi Oedipus Kompleksi teorisine bir delil olarak sıklıkla ileri sürmüş, ancak Hans'ın kendisi dahi sonradan bu yoruma katılmamıştır. Hans'ın anksiyetesine katkıda bulunan pek çok başka sebebin mevcut olduğu son derece nettir: Semptomları ortaya çıkmadan önce tonsillektomi operasyonu geçirmiştir ve o dönemde cerrahlar böylesine bir operasyon geçirecek olan bir çocuğun duygusal ihtiyaçlarına karşı hassasiyet göstermemektedir. Gerçekte de Hans, pipisini ellediği takdirde onu kesmekle kendisini tehdit etmekte olan annesinden daha fazla korkmaktadır. Annesi onu aynı zamanda dayakla ve terk etme senaryolarıyla tehdit etmektedir. Bu analizden kısa süre sonra anne ve babası boşanır ve annesini sâhiden de kaybeder; hâttâ ileride, Hans da Freud'un iddialarını yalanlar. Freud ise bu durumu kendi vak'a sunumunda ifâde etmemiştir. Daha da ilginç, bütün bu analiz boyunca Küçük Hans'ı da hiç görmez (sonra birkaç fotoğraf çektirir)! Bu vak'a, Oedipus Kompleksi'ni desteklemekten ziyâde, Hans'ın korkuları daha çok tonsillektomi şeklinde bir fiziksel zarar ve dövülme, terk edilme ve kastrasyon tehditleri ile ilgilidir. Zâten bütün çocuk psikiyatrlarının bildiği gibi, bu yaşlarda sebepli sebepsiz korkuların, fobilerin görülmesi mutattır.

Dora

Genç bir hanımdır. Freud onun semptomlarını, kendi babası ve kansı babasıyla ilişki içinde olan yaşlı bir adama yönelik bilinçdışı Oedipal-cinsel arzularının bir örneği olarak yorumlamıştır ve "acting in" Ego savunma mekanizmasının üzerinde durmuştur; yani Dora'ya karşı kendi bilinçdışı hamlesini... Freud'un izahına göre bütün bu kişiler, kendi ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere Dora'yı tuzağa düşürmüştür. Yaşlı adam 13 yaşında iken onu iki kere baştan çıkarmıştır. Bu esnâda annesi kendi temizlik kompulsiyonlarıyla meşgul olduğu için Dora'yı koruyamamıştır. Gerçekte Dora'nını istediği şey kendi Oedipal arzularının tatmin edilmesi değil, bütün bu yetişkinlerin kendisini kullanmayı ve bu konuda yalan söylemesini engellemektir!

İsmi Meçhûl Bir Genç Kız

18 yaşında bir genç kız, babası tarafından, "sosyete

hanımefendisi” veya “koket” olarak tanımlanan yaşlı bir hanıma yönelik bağılılığı sebebiyle, homoseksüalitesinin tedavisi için Freud’a getirilir. Babasının onları yolda yürürken yakalaması ve kızgın şekilde bakması, kızda intihar teşebbüsüne yol açmıştır. Freud’un bu genç kızla çalışması tamamen kendisinin işine gelecek yorumlar yapmak ve kişisel ihtirası ile ilgilidir ama bu arada, kızın yaşlı kadına olan bağılılığını anne sevgisi arayışına bağlamakta da haklıdır. Zira annesi kendi üç tâne oğluna aşırı şekilde düşkünken, kendi kızına ters davranmaktadır. Babası, Freud’un nezdinde “değerli” ve “yumuşak kâlbli” bir insan olmakla beraber homoseksüaliteye öfkelenmiş ve bu duruma şiddetle karşı çıkmıştır. Freud bu ailevi dinamikleri açığa çıkardıkça, genç kadın terapiye olumu cevap verir, bu analizin ona mutlu bir hayat sağlayacağına dâir umutlanır; Freud’u parental bir figür olarak kabullenir. Ancak, Freud, olayı bu noktada bırakamaz. Kardeşleriyle olan rekabetini “penise imrenme/haset” olarak yorumlar ve kendisinin “gerçekte bir feminist olduğunu” ileri sürer. Hasta, bu noktada geri çekilir. Pozitif rüyaları kaybolur. Freud, bu çok kritik noktada onu “yalancı ve dirençli biri” olarak karakterize edip, tedaviye âniden son verir, yani hastayı cezalandırır aslında!

Kurt Adam

“Wolfman” zengin bir Rus aileden gelen ciddi ruhsal sorunları olan genç bir adamdır. Gerçekle bağlantısı zayıf, hipokondriyak ve depresif belirtileri olan, hayatının hemen hemen her alanında işlevsellikte sorun yaşayan bir insandır. Çocukluğunda, ağaçta oturmakta olan kurtların kendisini yiyeceğine dâir korkuları barındıran rüyaları sebebiyle “Kurtadam” rumuzuyla anılmaktadır. Bu vak’ayla ilgili olarak, Freud, çocukların bir buçuk yaşındayken kendi ebeveynini anal birleşme esnasında yakaladıktan sonra gece korkuları yaşayacağına dâir bir makale yazmıştır. Bundan hareketle, Freud, “ilk sahneye tanık olmanın” olumsuz etkilerine dâir teorisini geliştirir, hastasının semptomlarının çoğunu “infantil seksüalite” ile açıklama çabasına girer. Hâlbuki hastanın kendi bakış açısı da dâhil, sonraki birçok hikâye, bu spekülasyonların geçerliliğinin mümkün olmadığına işaret etmiştir. Hastanın yoğun psikiyatrik bozukluğunu doğrudan izah edebilecek başka delil mevcuttur. Rüyaları gördüğü dönemde sıtma hastalığından mustarıptır. Korkuları bu hastalıkla ilgili olan ateşli hâli nedeniyle ortaya çıkmış olabilir. Babası da gerçek anlamda hayatında olmayan bir kişidir. Annesi ise çocuğuna yakın olamayan depresif bir insandır. Değişken nitelikteki bakıcılar tarafından yetiştirilmiştir. Büyük ablası onunla ilgilenmiş olmakla

beraber eziyet de etmiş olup, yetişkin olmasından kısa süre önce intihar etmiştir. Freud, Kurtadam’ı inatçı bir bebek olarak görmüş, “infantil nöroz” hakkındaki yorumlarını kabul ettirmek için onu zorlamış ve kandırmış, ilişkilerini sonlandırma tehdidiyle son bir tarih belirledikten sonra onu bu yorumlarının doğru olduğuna dâir itaat ettirmiştir. Buna, günümüzde, “hastanın duygusal istismarı” deniyor.

Siçan Adam

Siçan Adam’a (Ratman), âşik olduğu kadına ve ölmüş babasına yönelik siçanlarla ilgili sadistik bir işkence uygulanacağına dair obsesif bir düşüncesi olduğu için bu isim verilmiştir. Bu fikri bir seri kompulsif ritüeli, kelime oyunları ve dualarla engellemeye çalışmıştır. Bu sebeple psikanaliz yapması için Freud’a müracaat eder. Freud, kendisinin bütün kitaplarını okumuş olup, tedaviye riayet eden bu adamı pek sevmiştir. Beraberce, söz konusu olan karmaşık obsesyonların ve kompüsyonların anlamını çözmeye çalışırlar; Freud’un özellikle iyi olduğu ve keyif aldığı fikir ve kelimeler üzerinde dururlar. Freud, oğlunun hayatını ciddi şekilde kontrol etmekte olan hastanın annesini âcilen devre dışı bırakır. Aynı zamanda etkileyici yeteneğiyle, oğlunu 3 yaş gibi küçük bir yaştaiken dövmüş olan “askerî tavırlı” babanın hasta üzerindeki tesirinin de üzerinde hiç durmaz. Hastanın kendisinden altı yaş büyük olan ablasına çok yakın olduğunu, beraberce cinsel oyun oynadıklarını, ablasının bundan sonra hastalanıp öldüğünü bildirmiş, cinsel itkilerine kapıldığı takdirde ne olacağı korkusuna dehşetengiz bir gerçeklik payı vermiştir.

Anna O

(Storr 2001, Teber ve Ayla 2004)

Breuer, Viyana’nın en ünlü hekimlerinden bir tanesidir. Çok parlak bir klinisyendir ve Freud’un bir tür yedek baba olarak kabul ettiği bir insandır. Ona maddî ve manevî olarak çok büyük yardımları dokunur, Viyana’nın önde gelen kişileriyle tanışır vs. ama en büyük yardımı 1882 Kasım ayında ona 18 ay önce tedavi ettiği bir hastasından söz etmesiyle gerçekleşir: Daha Paris’teyken, Breuer’in kendisine anlattığı Anna O. Vak’ayı Charcot ile konuşur ama nedense Charcot, Freud’un bu anlattıklarını ciddiye almaz, tartışma konusu dahi yapmaz. Aslında Freud da, Anna O.’yu hiçbir zaman götüp tanımamıştır. Bilgileri, Breuer’in kendisine anlattıklarını dinlemek ve notlarını okumaktan öteye gitmemiş ama çok parlak çıkarsamalar yapıp ve bu vak’aya odaklanan Histeri Üzerine Çalışmalar kitabını birlikte kaleme alırlar. Kitap, ilk 13 yılda sadece 622 tane satar.

Anna O'nun esas adı Bertha Pappenheim'dir. Uzun yıllar "Anna O." demelerinin sebebi ise, o dönemlerde Breuer de, Freud da tutkulu bir şekilde Kleist okumaktadır ve Kleist'in Marcuse de O. eserindeki O'ya ithafen Anna O. derler Bertha Pappenheim'in kişiliği onu çağrıştırdığı için... Noel'den önceki bir haftada Breuer, Viyana'da çok zengin bir Yahudi ailesinin yanına çağırılır. Evde 21 yaşındaki genç kız hasta çok zengin bir rahatsızlıklar demeti sunmaktadır. Örneğin bilinç bulanıklığı, kollarda bacaklarda felçler, adale kasılmaları, öksürük nöbetleri, uykusuzluk, konuşma bozuklukları, korkular, görme hallüsinasyonları, su içme korkuları, unutkanlık, yemek yiyememe, yabancı insanlardan kaçma, onları görmek istememe, zaman zaman en yakınlarını bile tanıyamama, yataktan çıkamama gibi belirtiler... Breuer, görür görmez hastanın organik kaynaklı belirtileri olmadığını, bunların muhtemelen histeriden kaynaklandığının teşhisini koyar. Bertha Pappenheim'a hipnoz terapisini uygulama ve kendi adını kullandığı konuşma kürü tedavisini uygulamasına müsaade edip edemeyeceğini sorar. İzin alır ve bundan sonra ünlü tedavi başlar. Evet, burada Anna O'nun çok parlak bir kişilik ve çok zengin bir kültürü olduğunun bir kere daha altını çizmek gerek... Çünkü bazı belirtileri anlatırken Breuer'e, Anna O., Almanca'yı kesip, İngilizce'yi kesip Fransızca sürdürüyor, sonra İtalyanca, İspanyolca, birkaç lisanda konuşabiliyor ve çok zengin edebiyat, sanat diğer kültürel alanlarındaki donanımını da ortaya sergileyerek kendisini anlatmaya çalışır. Breuer tabii Anna O'nun bu kişiliği karşısında zaman içinde hiç de ilgisiz kalmaz ona. Hattâ evde o kadar çok bahseder ki, karısının kıskançlık krizine girmesine yol açar, hattâ intihar teşebbüsünde bile bulunduğu rivayet edilir. Aslında Breuer'in başka türlü bir ilgisi olmadığı yazılmıştır; kesinlikle kendisini tutar ve tedavi 18 ay kadar sürer.

Freud'la birlikte yazdıkları kitapta, Anna O'nun bu tedavi sonucunda tümüyle sağlığına kavuştuğu söylenir. Oysa bugün biliyoruz ki, Psikanaliz daha ilk hastasında, ilk yalanını söylemiştir. Anna O. kesinlikle tedavi edilememiş, sağlığına kavuşmamıştır. Sonra İsviçre'de başka bir klinikte morfin kürü yapılır, defalarca, en az üç dört kere, İsviçre'de ünlü bir klinikte, Biswanger'in babasının kurduğu klinikte yapılır. Ondan sonra kısmen, yavaş yavaş sağlığına - "sağlığını" mutlaka yine turnak içinde söylemek gerekir- kavuşur, hayatı boyunca sürece başka çalışmalara dönebilir. Burada can alıcı bir nokta vardır: Anna O'daki belirtilere Breuer ile Freud'un bakışı iki değişik kutbu oluşturur. Anna O. bu histeri krizleri için-

de odasında yatarken, yandaki odada da babası bir akciğer apsesinden ciddi şekilde hastadır, acılar çekmektedir ve ölümle pençeleşmektedir. Gerçekten de birkaç ay sonra, 5 Nisan'da babası ölür. Kısa bir depresyondan sonra Anna O. yavaş yavaş düzelmeye başlar. Ama kesinlikle tam sağlığına kavuşmaz. Breuer'in yorumu şöyledir: "Anna O'da bir benlik yarılması olmuştu, bir kişilik yarılması olmuştu. Kişiliğin bir bölümü babasıyla birlikte ölmüş, öbür bölümü yaşamaya devam etmişti. Ama ölen bölüm, yaşayan bölümü devamlı olarak suçladığı için, öbür bölüm devamlı büyük hastalık belirtileri ile felçlerle, görme bozukluklarıyla, yutkunma bozukluklarıyla veya yemek yememe, yataktan çıkamama gibi belirtilerle kendini cezalandırıyordu bir şekilde".

Oysa Freud, kendi teorisine uygun başka bir yorum getirir ki, aralarındaki ayrılığın başlaması bu noktada belirginleşir: "Gerçekte Anna O., babasıyla cinsel ilişki kurma fantezileri içindeydi ve gecelerce babasının başında nöbet tutar, bu nöbet tutma sırasında babasına dokunma, babasının çıplak tenine dokunma, babasının altını temizleme, muhtemelen cinsel organlarına dokunma isteyerek veya mecburen yaparak gerçekleşir. Bu sebeplerden dolayı da tabuya dokunmanın suçluluk duygusu içinde histerik belirtileri ortaya çıkar". Bir gece babasını temizlerken Anna O., parmaklarının etlerinin döküldüğünü ve sırf kemik kaldığı ve parmak uçlarının kuru kafaya dönüştüğünü görür. Böyle bir hallüsinasyon görür. Ayrıca o sırada aynaya bakar, kendi babasının kafasıyla iç içe geldiğini ve ikisinin kafalarının etlerinin döküldüğünü ve kuru kafaya dönüştüklerini görür ve bayılır. Başkalarının yardımıyla odadan çıkarılıp yatağına yatırılır. Freud bunu şöyle yorumlar: "Çünkü genç kız o sırada babasının vücuduna dokunma imkânını bulmuştu ve bu tabuya dokunmak yasağı, cinsel yasağı çiğnemek anlamına geliyordu; bunun cezası da bütün toplumlarda ölümdü. Bu nedenledir ki o, parmaklarının kuru kafaya dönüştüğünü, etlerinin döküldüğünü ve ölüme mahkûm edildiğini duyumsar."

Freud, hayatı boyunca herhangi bir vak'ayı analiz etmeye kalkmadan önce, öncelikle Anna O.'yu hatırlar, onun bütün hikâyesini, biyografisini düşünür, sonra yeni bir adım atar. Tabii, Anna O'nun diğer bir kişiliği vardır: Bertha Pappenheim. Bir kadın hakları savunucusu, ünlü bir yazar, ünlü bir gazeteci, ünlü bir mücadeleci. Anna O. adının gizliliği, Ernest Jones'un kitabında ilk defa bütün dünya Anna O'nun ünlü Bertha Pappenheim olduğunu duyar ki, kadın hakları savunucusu olarak, gazeteci olarak, yayıncı olarak başlı başına ünlü bir isimdir.

Breuer'in, Anna O.'nun tedavisini kesmesi çok apar topar, korku içinde olur. Bunu söylememiştik. Haziran ayının ortalarında 1882 yılında tedavi kısmen bitmiştir. Breuer artık kendisinin yapacağı bir şey olmadığını söyleyip evine gelir. Ama o sırada aynı gece eve gelen bir ulak acilen Anna O.'nun ailesi tarafından çağrıldığını çünkü kızın sancılar içinde kıvrandığını söyler, karnından gelen sancılar. Breuer, apar topar kızın evine gider ki, kız yatakta yatmaktadır ve "şimdi benim bir çocuğum olacak, Dr. Breuer'den bir çocuk doğurmak üzereyim" der. Bunu duyan Breuer büyük bir panik türü korkuyla artık tedavisini kendisinin üstlenemeyeceğini, çünkü seksüel bir skandalın ortaya çıkabileceğini düşünür, tedavinin devamını bir arkadaşına emanet eder ve evine döner, neredeyse kaçar. Bundan sonra Anna O.'nun tedavisini başka bir hekim, başka bir psikiyatrist üstlenir ve onu İsviçre'de bir kliniğe yatırır. Aslında ilerlerdeki yıllarda Freud bu noktaların altını çizmiş ve Stephen Zweig'a yazdığı bir mektupta "işte tam da bu noktada, Anna O., histerinin anahtarını Breuer'in eline verdi, fakat o, onu tutamayıp yere düşürdü" der. Anna O.'nun asıl adının Bertha Pappenheim olduğunu daha sonraki yıllarda öğreniriz. 59'da Freud'un aile vakanüvisi diyebileceğimiz biyografisi, Ernest Jones tarafından yazıldığında onun Bertha Pappenheim olduğunu -ki, kendisi baş başına bir ünlü, bir isimdi dünya tarihinde, edebiyatında, kadın hareketlerinde- geçmişte gösterdiği semptomatolojinin aslında ne denli birbirlerinin devamı olduğunu daha iyi gözleyebiliyoruz. Şöyle ki, İsviçre'deki muhtemelen kokainin de yer aldığı tedavilerin sonunda Bertha Pappenheim için, artık Anna O. dönemi geride kalmıştır, annesinin arzusu üzerine Viyana'dan Frankfurt'a taşınırlar. Frankfurt'ta bir çocuk yuvasında, kimsesiz kalmış kızlar yuvasında çalışmaktadır. Sonradan İngiltere'de toplanan Fahişeleri Fahişelikten Kurtarma Girişimi'ne katılır ve burada kendisinin bir kariyerini başlatacak ünlü bir konuşma yapar. Ardından Almanya'ya dönüp benzer bir derneği Almanya'da kurar. Kadınlar Birliği'nde çalışır, Alman Kadınlar Birliği'nde. Dünyanın çeşitli kadın hareketlerinde çalışır ve bu arada pek çok ülkeyi gezer ve 8 Nisan 1911 tarihinde İstanbul'a gelir. Burada da, İstanbul'da çalışan fahişelerle konuşup, onları alınır satılır bir meta durumundan kurtarmak için çaba gösterir. Burada Hahambaşıyla yaptığı bir unutulmaz bir konuşma vardır. Bertha Pappenheim Hahambaşı'na sorar: "İstanbul'da Yahudi kökenli fahişe var mıdır" diye. Hahambaşı da "aslında" der, "bizim bütün gelirimiz bu Yahudi kökenli fahişelerden toplanan paralardan sinagoglara yapılan yardımlar üzerinden olmaktadır".

Anna O. Hahambaşı'na sorar: "Peki bunları niye önlemiyorsunuz, niye kapatmıyorsunuz"? Hahambaşı da: "Onları çalıştıran şahıslardan gelen yardımlar olmazsa şayet, ne sinagoglarımız ayakta kalabilir, ne hastaneler ne de çocuk bakımevleri" der.

Anna O., büyük ihtimâlle tek vak'a değildir, ayrıca da Anna O.'nun, Bertha Pappenheim olarak da öğrenildikten sonra, kişiliği artık daha da önemli olur. Çünkü Bertha Pappenheim'in kişiliği, çalışmaları dünya literatürüne girişi de büyük ikilemlerle doludur. Ayrıca buna biraz da analitik bir gözle baktığımızda, daha da çıplak, daha da net görebiliyoruz bunları. Bütün hayatı fahişelerle, genelevleri gezmekle ve oradaki genç kadınlarla konuşmakla geçer. Amacı onlara yardım etmektir ama bütün gün neredeyse 24 saat onların hayat hikâyelerini ve başlarına geleni dinlemekle geçirir, teker teker neredeyse. Freud, hıncı, ileri yıllarda şöyle söyler: "Bakın, daha gençliğinde gösterdiği semptomatolojilerle bugünkü çalışma tarzı arasında aslında bir fark yok. Gene aynı işi yapıyor, bir yandan kadınları kurtarmak istiyor, benliğinin bir bölümüyle, yani ikiye ayrılmış benliğin bir yarısı öbür yarısını eleştiriyor devamlı. Eleştiren taraf insanlara, kadınlara, fahişelere yardım etmesini istiyor. Ama benliğinin öbür tarafı, asıl dominant olan tarafı ise, Anna O. ise, bir yandan fahişe gibi yaşamak istiyor. Çünkü içinde kabaran yoğun cinsel duyguları dizginsiz, sansürsüz boşaltmak istiyor. Ama süperegosu, baskın kültür bunları önlüyor. Çocukluğundan beri tatmin olmamış bir ağzı, yeteri kadar doyunluk ve sevgiyle ememediği anne memesini bu sefer başkalarıyla sürekli kavga ederek, herkesin çok dikkatini çeken bir tarzda ısrarak konuşuyor". Bertha Pappenheim, arkadaşlarının tanımıyla, gerçekten "ısıran vulva" biçiminde bir hayat sürdürür ve kimse onunla konuşmak istemez. Bu bölümünü zaten kendisi de çizer: "Benim içinde iki benlik var. Bir tanesi beni dizginlemeye çalışıyor ama öbür tarafım yoğun bir cinsel açlık içinde" ama karşılık olarak da aseksüel bir hayat sürdürür. Hiç kimseye kucaklaştığı, hiç kimseyi yanağından olsun öptüğü veya kimseye sarıldığı görülmez Anna O.'nun. Tek başına yaşar, 77 yaşına kadar.

Yakın bir arkadaşına şöyle der: "Duygularımı aşmak için çalışmak zorundayım. Ben aşkı değil, görevi öğrendim ve hep görev yaptım. Ben istediklerimi değil, yapmak zorunda olduklarımı yapıyorum". Bu da içinde doğup büyüdüğü otoriter ailenin ona ilk günden benimsettiği o anlaması kolay olmayan, aslında hepimizin yaşadığı kültürel baskının kurbanı oluyor bir yerde. Ayrıca buna bir de Yahudi ailelerindeki bütüllüğü ve tutuculuğu ekler-

sek, Anna O. veya Bertha Pappenheim, çok açık bir şekilde ortaya çıkar ve Bertha bunu bütün yalnızlığı, çıplaklığı, parlak zekası, zengin kültürü ve kişiliği ile bizim gözlerimizin önüne sergiler.

Bertha'nın hayatında iki önemli erkek vardır, biri babası -çok önemli-, bir de Breuer, bir de erkek kardeşi ve hayatı boyunca bu üç kişiyi ne unutuyor ne affediyor. "O Breuer'dir ki," diyor, "o doktor beni doğurmak üzere olan çocuğumla bıraktı." Tabii, bu sanal bir doğumdur ama doğru sonuçta, söylediğinde haklıdır: "Ben çocuk doğurmakta olduğumu hissediyordum, sen yoktun yanımda, beni bırakıp kaçtın" der ve affetmez. Onlara benzeyen tipleri de affetmez, yanına sokmaz. Erkeklere karşı genellikle zaten uzak duran bir hayat sürer. Asıl istediğinin de hep sevmek olduğunu söyler, daha sonra yazılarında da belirtmiş; "Beni kimse unutmamasın, unutulmak istemiyorum, sevin beni". Bunları çok sık kullanır. Ama yazık ki yalnızlık içinde yaşar ve öldüğü zaman da yanında birkaç tane Kadın Birliği'nden arkadaşı vardır. Ölümü de şanslı bir günde, hatta saatlerde gelir, çünkü vefatından önce veya tam o saatlerde Naziler tutuklama kararını çıkarmıştır. 1936'da tutuklanma kararını kendisine tebliğ edilmeden ve tutuklanmadan Bertha Pappenheim'in hayatı son bulmuştur.

Zâten bir şeyi daha daha önce de söylemiştik: Psikanalistler "tedavi ettik" diye bildirdiler ama böyle bir şey yoktu aslında. Bu, Bertha'nın Anna O. olduğu ortaya çıkınca daha iyi fark edilir. Tedavi edilen filân yoktur sonuçta. Yoktur, belki de O'nun kişiliğinin bilmedikleri yanları da ortaya çıkıp, durumu daha da vahim hâle gelmiştir, bilemiyoruz...

SONUÇ

Bilim yalanla, aldatmacayla ve Kafadan Atarak Psikiyatri (KAP) uygulayarak yapılabilecek bir şey değildir.

Buna karşılık, senelerdir dünyanın ve ülkemizin psikiyatrları, aydınları bu en hafif tabirle "yanılığın" bombardımanına maruz bırakılmakta, genç beyinlere kâzip bilim (sham science) hâlinde sürekli olarak bu safsatalar doldurulmaktadır.

Dilerim ki bu makale ikaz edici, aydınlatıcı bir işleve sâhip olur ve bir ışık tutar...

KAYNAKLAR ve TAVSİYE EDİLEN EK KAYNAKLAR

- Breger L (2012) Freud: Darkness and Vision. *Psychodynamic Psychiatry*; 40(2):211-242.
- Doksat MK (2011) Neden Psikanaliz? Bireyi ve Evreni Anlamaya Yönelik Mütevâzi Teşebbüsler. İstanbul: Sokak Kedisi, Omnia.
- Doksat MK (2007) Evrimsel Psikiyatri. *Psikiyatri Temel Kitabı*. Köroğlu E, Güleç C, editörler. Ankara: HBY Basım Yayın, 733-752.
- Doksat MK (2008) Evrimsel Psikiyatri. Prof. Dr. Ayhan Songar II.

- Davranış Fizyolojisi Sempozyum Kitabı. Uğur M, Balcıoğlu İ, editörler. İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri. Sempozyum Dizisi No: 66, 111-153.
- Feist J, Feist JF (2002) *Theories of Personality*, 5th Edition. New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Fisher S, Greenberg RP (1996) *Freud Scientifically Reappraised: Testing the Theories and Therapy*. New York: John Wiley.
- Fisher S, Greenberg RP (1977) *The Scientific Credibility of Freud's Theories and Therapy*. New York: Basic Books.
- Fisher S (1985) *The Scientific Credibility of Freud's Theories and Therapy*. Columbia University Press.
- Forrester J (2000) *Freud Savaşları, Psikanaliz ve Tutkulan*. Atalay H, tercüme eden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freud A (1986) *Ego Savunma Mekanizmaları*. Erim Y, tercüme eden. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Freud S (1996) *Düşlerin Yorumu*, II. Cilt. Kapkın E, tercüme eden. İstanbul: Payel.
- Freud S (1996) *Olgu Öyküleri*, II. Cilt. Eğrilmez A, tercüme eden. İstanbul: Payel.
- Freud S (1998) *Olgu Öyküleri*, I. Cilt. Kapkın E, tercüme eden. İstanbul: Payel.
- Freud S (2001) *Düşlerin Yorumu*, I. Cilt. Kapkın E, tercüme eden. İstanbul: Payel.
- Freud S (2002) *Totem ve Tabu*. Sel KS, tercüme eden. İstanbul: Sosyal.
- Gellner E (1985) *The Psychoanalytic Movement: The Cunning of Unreason. A Critical View of Freudian Theory*. London: Paladin.
- Gençtan E (1989) *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Gençtan E (1990) *Psikanaliz ve Sonrası*, 4. Basım. Büyük Fikir Kitapları Dizisi: 84, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Gerald DC, John NM (Dağ İ, editör) (2004) *Anormal Psikolojisi*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Gerevich J (2005) *Binarisms, regressive outcomes and biases in the drug policy interventions: a theoretical approach*. *Subst Use Misuse*; 40: 451-472.
- Gilman SL (1994) *The Case of Sigmund Freud – Medicine and Identity at the Fin de Siècle*. Baltimore: The Johns Hopkins University Paperbacks Edition.
- Grünbaum A (1979) *Is Freudian Psychoanalytic Theory Pseudo-Scientific by Karl Popper's Criterion of Demarcation?* *American Philosophical Quarterly*; 79: 131-141.
- Grünbaum A (1985) *The Foundations of Psychoanalysis: A Philosophical Critique*. California: University of California Press.
- Grosskurth P (1985) *Melanie Klein: Her World and Her Work*. Hodder and Staughton.
- Guntrip H (2003) *Şizoid Görünüşü, Nesne İlişkileri ve Kendilik*. Babacan İ, tercüme eden. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gülenç K, Kulak Ö (2012) *Marx'ın Hayalleri. Marksist Düşüncede Diyalektik Bir Yolculuk*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Jones E (2003) *Freud Hayatı ve Eserleri*. Kapkın E, Kapkın AT, tercüme edenler. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Kaslow FW (Editor) (2002) *Comprehensive Handbook of Psychotherapy*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- McGuire W (ed) (1979) *The Freud/Jung Letters – The Correspondence between Sigmund Freud and CG Jung*. Manheim R, Hull RFC, translators. England: Penguin Books.
- Sadock BJ, Sadock VA, Ruiz P (editors) (2009) *Kaplan & Haddock's Comprehensive Textbook of Psychiatry, Ninth Edition*. Philadelphia, PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- Storr A (2001) *Öteki Peygamberler*. Day A, tercüme eden. İstanbul: Okuyan Yayın.
- Teber S, Ayla Ş (2004) *Didik Didik Freud*. İstanbul: Açık Radyo Yayın Metni.
- Tura SM (1989) *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Tura SM (2005) *Güntümüzde Psikoterapi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tura SM (2010) *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz, Dördüncü Baskı*. İstanbul: Kanat Kitap.